

Elżbieta Jędruczyk

Wybrane strategie podatkowe małych i średnich przedsiębiorstw w warunkach kryzysu gospodarczego

Ekonomiczne Problemy Usług nr 43, 97-106

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

*ELŻBIETA JĘDRUCZYK**

**WYBRANE STRATEGIE PODATKOWE
MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW
W WARUNKACH KRYZYSU GOSPODARCZEGO**

Wprowadzenie

Finansowanie przedsiębiorstw w warunkach kryzysu gospodarczego nieodłącznie związane jest z trudnościami w pozyskiwaniu i utrzymaniu kapitału. Problem niedoboru popytu oraz opóźnień płatniczych sprawia, że przed służbami finansowymi stoi trudne wyzwanie – takie dostosowanie strategii finansowej przedsiębiorstwa, które pozwoli na zapewnienie płynności finansowej i zapewni środki na kontynuację działalności.

Jedną ze sfer strategii finansowych przedsiębiorstw są strategie podatkowe. Zastosowanie optymalnej w danych warunkach strategii podatkowej może znacząco polepszyć sytuację finansową firmy, a tym samym zwiększyć jej przewagę konkurencyjną nad innymi podmiotami na rynku.

W gospodarce dotkniętej kryzysem optymalizacja podatkowa oznacza dążenie do minimalizacji obciążeń podatkowych i parapodatkowych; zyskuje również na znaczeniu inny jej aspekt, a mianowicie minimalizacja straty podatkowej.

O tym, w jakim zakresie podmiot może regulować wysokość swoich obciążeń podatkowych, decyduje wiele czynników – forma prawna, wielkość przedsiębiorstwa, zatrudnienie, rodzaj wykonywanej działalności, zakres terytorialny działania, główni odbiorcy, ewentualne powiązania rodzinne i kapitałowe.

* Elżbieta Jędruczyk – mgr, Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług, Uniwersytet Szczeciński.

Poniżej przedstawiono wybrane strategie podatkowe uszeregowane według ich zakresu przedmiotowego.

1. Strategie w zakresie podatków dochodowych

1.1. Wybór formy opodatkowania podatkiem dochodowym

Opodatkowanie podatkiem dochodowym pozostaje w bezpośrednim związku z formą prawną prowadzenia działalności. Osoby fizyczne prowadzące (samodzielnie lub w spółkach osobowych) działalność gospodarczą podlegają opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób fizycznych; spółki mające osobowość prawną – podatkiem dochodowym od osób prawnych.

W ramach opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych przedsiębiorca ma do wyboru kilka takich form, które w połączeniu z różnymi metodami wpłacania zaliczek oraz prowadzenia księgowości pozwalają w znacznym stopniu optymalizować strumień przepływów z tytułu płatności podatkowych. Podatnik może wybrać pomiędzy formami zryczałtowanymi (karta podatkowa, ryczałt od przychodów ewidencjonowanych) a opodatkowaniem według zasad ogólnych (stawka liniowa 19% lub skala podatkowa). Dodatkowo podatnicy (osoby fizyczne lub prawne), będący armatorami prowadzącymi działalność polegającą na świadczeniu usług w żegludze międzynarodowej, po spełnieniu pewnych warunków mogą zdecydować się na opodatkowanie podatkiem tonażowym, który stanowi szczególną formę podatku dochodowego¹.

W każdym następnym roku podatkowym podatnik ma możliwość (pod pewnymi warunkami) zmiany formy opodatkowania. W zależności od sytuacji finansowej podmiotu w zmienionych warunkach gospodarczych może okazać się opłacalna bądź zmiana formy opodatkowania na mniej skomplikowaną – np. z zasad ogólnych na opodatkowanie ryczałtem od przychodów ewidencjonowanych (uproszczenie ewidencji księgowej, niższe stawki podatkowe), bądź też przeciwnie – zmiana z opodatkowania ryczałtowego na zasady ogólne. Wynika to z faktu, że formy zryczałtowane nie dają możliwości uwzględnienia w podstawie opodatkowania kosztów uzyskania przychodów, których uwzględnienie w kalkulacji podstawy opodatkowania przy zasadach ogólnych może skutkować niższymi (mimo nominalnie wyższych stawek podatkowych) zaliczkami na podatek dochodowy. Zasady ogólne dają też możliwość zakończenia roku podat-

¹ L. Dorozik, J. Stanielewicz, B. Walczak, *System podatkowy Polski*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Szczecin 2008, s. 91.

kowego stratą, możliwą do późniejszego rozliczenia w pięciu następnych latach podatkowych.

1.2. Wybór formy rozliczania zaliczek na podatek dochodowy

Mały podatnik lub podatnik rozpoczynający działalność w roku podatkowym, zarówno w podatku dochodowym od osób fizycznych, jak i w podatku dochodowym od osób prawnych ma możliwość wyboru metody wpłacania zaliczek na podatek dochodowy. Oprócz podstawowej metody miesięcznego wpłacania zaliczek na podstawie dochodu od początku roku ustawodawca przewidział możliwość płacenia zaliczek raz na kwartał oraz metodę polegającą (w uproszczeniu) na wyliczeniu zaliczek bieżących na podstawie ostatniego zakończonego dochodem roku podatkowego. Wybór odpowiedniej metody może wpłynąć na minimalizację zaliczek płaconych w danym roku, a co za tym idzie, na polepszenie bieżącej płynności przedsiębiorstwa.

1.3. Wybór formy prowadzonej księgowości

Wybór formy księgowości osób fizycznych jest ściśle związany z opisanymi wyżej formami opodatkowania. Najmniejszym stopniem formalizacji charakteryzują się formy zryczałtowane, największym – zasady ogólne. Podatnicy, którzy zdecydowali się na opodatkowanie w formie karty podatkowej, są – co do zasady – zwolnieni z prowadzenia ewidencji; podatnicy podatku zryczałtowanego prowadzą ewidencję przychodów (nie ma obowiązku ewidencjonowania kosztów ich uzyskania). W ramach zasad ogólnych osoby fizyczne i ich spółki niespełniające warunków obligujących do prowadzenia ksiąg² mają możliwość zastosowania uproszczonej formy prowadzenia księgowości, jaką jest podatkowa księga przychodów i rozchodów. Dla większych podmiotów oraz wszystkich osób prawnych obligatoryjną formą księgowości są księgi rachunkowe prowadzone na podstawie ustawy o rachunkowości.

Minusem ksiąg rachunkowych jest koszt i czasochłonność ich prowadzenia, plusem – wysoka wartość analityczna i informacyjna ewidencji; możliwość „od-

² Zgodnie z *Ustawą z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości* (Dz. U. z 1994 r. Nr 121, poz. 591 z późn. zm.) do prowadzenia ksiąg rachunkowych zobligowane są osoby fizyczne oraz ich spółki, których przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosą co najmniej równowartość w walucie polskiej 1 200 000,00 EUR (za rok 2008 kwotą graniczną jest 4 089 960,00 PLN).

dzielenia” wyniku podatkowego (podstawy opodatkowania) od wyniku bilansowego (księgowego), w celu – z jednej strony – uzyskania łatwiejszego dostępu do finansowania zewnętrznego (leasingu, kredytów), z drugiej – uniknięcia płacenia przy tym wysokich zaliczek na podatek dochodowy.

Księgowość w formie księgi przychodów i rozchodów nie daje takich możliwości elastycznego dostosowania, jak księgi rachunkowe, niemniej jednak pozwala na wybór dwóch metod zarachowywania kosztów – tzw. kasową (księgowanie kosztów w momencie ich poniesienia) oraz mniej popularną, memoriałową (księgowanie kosztów w okresie, którego dotyczą). Dla przedsiębiorstw działających w warunkach kryzysu oznacza to możliwość podatkowego „przerzucenia” części kosztów na okresy następne. Może to być korzystne z dwóch powodów – lepszy bieżący wynik finansowy daje większą szansę na uzyskanie finansowania zewnętrznego, a zarachowanie kosztów w roku następnym jest pod względem podatkowym korzystniejsze niż rozliczanie połowy straty z roku ubiegłego.

1.4. Zaliczanie składek na ubezpieczenia społeczne bezpośrednio w koszty

Zgodnie z ustawą o podatku dochodowym od osób fizycznych podatnik ma do wyboru dwie metody rozliczania składek na ubezpieczenia społeczne – może odliczyć je od dochodu przy wyliczaniu zaliczki na podatek dochodowy lub też zaliczyć je w ciężar kosztów podatkowych. O ile w przypadku uzyskiwania przez przedsiębiorcę zysku obie metody powodują identyczny skutek podatkowy, o tyle w razie wygenerowania straty podatkowej zdecydowanie korzystniejsza jest metoda druga. Różnica wynika z faktu, że wysokość odliczenia składek na ubezpieczenia społeczne nie może być wyższa od uzyskanego dochodu. Wykazanie straty podatkowej implikuje utratę możliwości obniżenia podstawy opodatkowania o składki zapłacone w danym roku podatkowym. Ponieważ składki podlegają odliczeniu/zaliczeniu w koszty podatkowe tylko w roku faktycznej ich zapłaty – poniesiony koszt nie będzie mógł być w żaden sposób wykorzystany do obniżenia ewentualnego dochodu w latach następnych.

Przy zastosowaniu drugiej metody – zaliczenia składek bezpośrednio w koszty podatkowe – limit nie obowiązuje; wartość składek podwyższa stratę, która następnie może być przez podatnika rozliczana w ciągu pięciu następnych lat podatkowych, maksymalnie po połowie straty w każdym roku.

1.5. Zmiana roku podatkowego

Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych daje możliwość ustalenia roku podatkowego na okres dwunastu miesięcy, które nie muszą się pokrywać z rokiem kalendarzowym. Takie „przesunięcie” roku podatkowego może w pewnych wypadkach pozwolić na optymalizację obciążeń podatkowych, stanowi korzystny sposób wydłużenia prawa do rozliczenia straty podatkowej³.

1.6. Optymalizacja ZPK; wykorzystanie rezerw na należności zagrożone i nieściągalne

Podmioty prowadzące pełne księgi rachunkowe mają możliwość kształtowania stosowanej polityki rachunkowości. Różnorodne metody kalkulacji kosztów, wyceny rozchodów magazynowych itp. mogą, umiejętnie wykorzystane, pozwolić na minimalizację obciążeń podatkowych bądź też optymalizację ich przepływów (przesunięcie zaliczek na podatek dochodowy w czasie).

1.7. Przyspieszona/obniżona amortyzacja

Regulacje dotyczące amortyzacji dają duże pole do elastycznego kształtowania odpisów, a co za tym idzie, do kształtowania wyniku finansowego. Przepisy pozwalają zarówno na czasowe podwyższenie stawek amortyzacyjnych, jak i na ich czasowe obniżenie bądź zawieszenie ich naliczania. W zależności od sytuacji finansowej przedsiębiorstwa celowe może się okazać każde z tych działań. Dodatkowo mały lub rozpoczynający działalność w danym roku podatkowym podatnik ma możliwość zastosowania przyspieszonej amortyzacji pewnych składników majątkowych⁴. Celowość wykorzystania tych instrumentów jest uzależniona od osiąganego/przewidywanego wyniku finansowego – w warunkach straty podatkowej opłacalne jest dążenie do obniżania wysokości amortyzacji; w warunkach zysku – przyspieszanie zaliczenia odpisów w ciężar kosztów.

³ W. Szymański, *Strategie podatkowe osób prawnych w Unii Europejskiej*, C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 1.

⁴ *Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych* (t.j.: Dz. U. z 2000 r. Nr 54, poz. 654 z późn. zm.), art. 16J ust. 4; *Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych* (Dz. U. z 1991 r. Nr 80, poz. 350 z późn. zm.), art. 22k ust. 7.

1.8. Kształtowanie momentu uzyskania przychodu w celach podatkowych

Dla ustalenia zobowiązania podatkowego duże znaczenie ma ustalenie momentu uzyskania przychodu. W obrocie gospodarczym w wielu wypadkach strony umowy mają możliwość – kształtując w odpowiedni sposób zapisy umowne – wpływania na moment rozpoznania przychodu do celów podatkowych. W praktyce wykorzystanie tej metody może mieć zastosowanie w usługach ciągłych (najem itp.) oraz we wszelkiego rodzaju umowach o dzieło. Zawarcie w umowie zapisu, że usługę uważa się za wykonaną dopiero w momencie potwierdzenia przez zamawiającego zgodności dzieła z zamówieniem, pozwala uzyskać możliwość elastycznego kształtowania momentu uzyskania przychodu. Należy mieć jednak na uwadze, aby stosując tę metodę, nie narazić się na zarzut obejścia przepisów prawa w celu uchylecia się od opodatkowania.

1.9. Specjalne strefy ekonomiczne

Zgodnie z art. 17 ust. 1 pkt 34 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych dochody uzyskiwane z działalności gospodarczej prowadzonej na terenie specjalnych stref ekonomicznych są zwolnione z opodatkowania. Prowadzenie działalności w strefie pozwala ponadto na skorzystanie z innych ulg podatkowych, np. w zakresie podatku od nieruchomości. Planując wykorzystanie tej strategii, należy wziąć pod uwagę koszty i ryzyko związane z jej realizacją, a także z konsekwencjami ewentualnej utraty zwolnienia⁵.

2. Strategie w zakresie podatków pośrednich

2.1. Wybór zwolnienia lub rejestracji dla celów VAT

Bardzo istotna dla finansów przedsiębiorstw jest decyzja o rejestracji lub rezygnacji z rejestracji w celach opodatkowania VAT. W warunkach kryzysu – zwłaszcza w sytuacji świadczenia usług na rzecz osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej i spadku obrotów spowodowanego kryzysem gospodarczym – korzystnym rozwiązaniem może okazać się wybór zwolnienia z VAT. Decydując się na rezygnację z opodatkowania, należy pamiętać, że powoduje to utratę możliwości odliczenia podatku naliczonego.

⁵ W. Szymański, *Strategie podatkowe...*, s. 177.

2.2. Rozliczenia kwartalne/kasowe

Oprócz najpopularniejszej podstawowej formy rozliczeń miesięcznych podatnik VAT może się zdecydować na rozliczenia kwartalne, a mały podatnik – również na tzw. metodę kasową. Wymienione metody pozwalają na odroczenie terminu zapłaty podatku w czasie; dodatkowo zmiana okresu rozliczeniowego na kwartał wydłuża termin odliczenia podatku naliczonego z trzech kolejnych miesięcy do trzech kolejnych kwartałów. Pozwala również na skompensowanie podatku VAT należnego z pierwszego i drugiego miesiąca kwartału – podatkiem naliczonym z następnych miesięcy tego kwartału, co nie byłoby możliwe przy rozliczaniu miesięcznym. Należy jednak zauważyć, że metody kwartalne są niekorzystne dla podmiotów korzystających ze zwrotów nadwyżki podatku naliczonego na rachunek bankowy (powodują wydłużenie okresu oczekiwania na zwrot).

2.3. Optymalizacja stawki podatkowej

Stawka opodatkowania w VAT jest bezpośrednio uzależniona od rodzaju sprzedawanych towarów/świadczonych usług. Niejednokrotnie zastosowanie prostych zabiegów (np. sprzedaż okien wraz z montażem) powoduje zmianę kwalifikacji statystycznej, a co za tym idzie, zmianę stawki podatku VAT dla danej sprzedaży. Strategia ma szczególne znaczenie dla podmiotów świadczących usługi/sprzedających towary na rzecz osób fizycznych niebędących podatnikami VAT – niższa stawka ma wpływ na cenę usługi, a co za tym idzie – na konkurencyjność przedsiębiorstwa.

2.4. Optymalizacja miejsca świadczenia usług

Przepisy unijne (*VI Dyrektywa VAT*), mimo że definiują generalną regułę uznawania za miejsce świadczenia usług miejsca, w jakim usługi są rzeczywiście wykonywane, pozostawiają jednak sporo wyjątków (np. dla usług internetowych, doradczych, reklamowych itp., świadczonych na rzecz zarejestrowanych podatników mających siedzibę na terenie UE, za miejsce ich świadczenia uważa się kraj, gdzie nabywca usługi ma swoją siedzibę). Świadczenie tych usług nie będzie podlegało opodatkowaniu podatkiem VAT na terenie kraju (w tym wypadku Polski) – ale w kraju nabywcy, z zastosowaniem właściwej w tym kraju stawki. Mimo to polski usługodawca zachowuje prawo do odliczenia podatku na-

liczonego, związanego ze świadczeniem tych usług. W pewnych sytuacjach (np. usługi na rzeczowym majątku ruchomym) ustalenie miejsca świadczenia zależy od tego, czy unijny usługobiorca posłużył się przy transakcji swoim numerem identyfikacji podatkowej. Stwarza to pole do zgodnego z prawem „przenoszenia” miejsca opodatkowania w VAT do kraju o niższej stawce (lub też przeniesienie obowiązku odprowadzenia podatku na nabywcę usługi), przy jednoczesnym wygenerowaniu obrotu zwiększającego limit 60-dniowego zwrotu nadwyżki podatku naliczonego.

2.5. Zwroty podatku VAT

Podatnicy wykazujący nadwyżkę kwot podatku naliczonego nad należnym mają możliwość przeniesienia jej na następny okres rozliczeniowy lub zażądania zwrotu na rachunek bankowy. Podstawowym terminem zwrotu VAT jest termin 60-, a w wielu wypadkach nawet 180-dniowy. Najprostszym sposobem przyspieszenia terminu zwrotu podatku jest zawnioskowanie o jego zaliczenie na poczet innych zobowiązań podatkowych – np. na zaliczkę w podatku dochodowym (zaliczenie nadwyżki następuje w chwili złożenia wniosku). Innym sposobem jest wykorzystanie przyspieszonego, 25-dniowego zwrotu VAT – pod warunkiem wykazania w deklaracji za dany okres kwot podatku naliczonego wynikającego wyłącznie z faktur w całości zapłaconych. Wykorzystanie możliwości wykazania nieopłaconych faktur w następnych okresach rozliczeniowych znacząco rozszerza krąg podmiotów uprawnionych do skorzystania z przyspieszonego zwrotu.

3. Strategie w zakresie ubezpieczeń społecznych

Mimo że składki na ubezpieczenia społeczne nie są typowym podatkiem, a raczej tzw. obciążeniem „parapodatkowym”, stanowią one dla polskich przedsiębiorców istotne obciążenie z uwagi na ich znaczną wysokość i bezwzględny obowiązek ich odprowadzania. Przedsiębiorca wykazujący stratę podatkową nie płaci co prawda podatku dochodowego, ale nie ma to wpływu na obowiązek odprowadzania składek na ubezpieczenia społeczne, zdrowotne i na Fundusz Pracy. W tej sytuacji przedsiębiorcy próbują minimalizować obciążenia, ubiegając się o nabycie uprawnień do ubezpieczenia w KRUS, gdzie składka jest kilkakrotnie niższa. Stosowane w poprzednich latach strategie wyboru tytułu ubezpieczenia

straciły na znaczeniu po „uszczelnieniu” ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych⁶.

4. Samozatrudnienie jako szczególna strategia podatkowa

Strategia samozatrudnienia stanowi szczególną strategię podatkową, pozwalającą na wielopłaszczyznową optymalizację obciążeń podatkowych. Można ją wykorzystać zarówno w zakresie ubezpieczeń społecznych (zwłaszcza w ciągu pierwszych dwóch lat działalności), jak i w zakresie podatku dochodowego i podatku VAT. Wobec panującego kryzysu gospodarczego wydaje się, że strategia ta jeszcze zyskuje na atrakcyjności. Wybór formy współpracy jako dwóch niezależnych podmiotów może być korzystny zarówno dla świadczeniobiorcy, jak i świadczeniodawcy (samozatrudnionego). Przedsiębiorca będący świadczeniobiorcą optymalizuje obciążenie w zakresie składek na ubezpieczenia społeczne (unikając składek, jakie musiałby odprowadzić w sytuacji zatrudnienia pracownika); swoboda świadczenia umów pozwala również na uzgodnienie wynagrodzenia za daną usługę na poziomie cen rynkowych. Świadczeniodawca (samozatrudniony) odprowadza składki na ubezpieczenia społeczne w wysokości minimalnej (w pierwszych dwóch latach prowadzenia działalności ma prawo do składki obniżonej w łącznej wysokości ok. 300–350 zł miesięcznie); zyskuje również prawo do ustalenia kosztów uzyskania przychodów na podstawie faktycznie poniesionych wydatków; może również zdecydować się na rejestrację dla celów VAT i skorzystać z możliwości odliczania podatku naliczonego od należnego.

W warunkach kryzysu gospodarczego podmioty dysponują mniejszymi środkami finansowymi, a co za tym idzie, ograniczają zatrudnienie. Wykorzystanie samozatrudnienia zmniejsza koszty prowadzenia działalności, a dla samego samozatrudnionego oznacza stworzenie samemu sobie miejsca pracy, bez ograniczania się przy tym do tylko jednego świadczeniobiorcy.

⁶ Zgodnie z *Ustawą z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych* (Dz. U. z 1998 r. Nr 137, poz. 887 z późn. zm.) posiadanie drugiego tytułu ubezpieczenia zwalnia z obowiązku opłacania składek z tytułu działalności gospodarczej pod warunkiem uzyskiwania wynagrodzenia równego minimalnemu wynagrodzeniu za pracę lub wyższego. Takie sformułowanie sprawiło, że strategia „drugiego tytułu ubezpieczenia” ma znikomy sens ekonomiczny.

Podsumowanie

Zastosowanie właściwej strategii podatkowej ma duże znaczenie dla kondycji finansowej małych przedsiębiorstw. Oprócz typowo stosowanych strategii w zakresie podatków dochodowych, podatku VAT oraz ubezpieczeń społecznych warto zwrócić uwagę na korzyści wynikające ze szczególnej strategii podatkowej, za jaką można uznać samozatrudnienie. W warunkach kryzysu umiejętnie zastosowana, spójna strategia podatkowa może mieć znaczący wpływ na poprawę płynności przedsiębiorstw oraz zwiększenie ich konkurencyjności.

Streszczenie

Finansowanie małych i średnich przedsiębiorstw w warunkach kryzysu gospodarczego stanowi wyzwanie dla służb ekonomiczno-finansowych. Jedną ze sfer strategii finansowych przedsiębiorstw są strategie w zakresie opodatkowania. Optymalizacja obciążeń podatkowych przy wykorzystaniu przewidzianych prawem instrumentów pozwala polepszyć sytuację finansową podmiotu, a tym samym zwiększyć jego przewagę konkurencyjną na rynku.

Summary

CERTAIN TAX STRATEGIES OF SMALL AND MEDIUM COMPANIES IN CRISIS CONDITIONS

Financing of small and medium companies in economic crisis conditions is a challenge for their financial departments. An important aspect of financial strategies of the companies is a tax strategy. The optimisation of tax levels by use of legal opportunities allows to increase the companies liquidity and moreover to create the competitive advantage.